

наведено свідчення. Наприклад, згадується доповідь посла Японії Тан Отомо Комаро в Китаї, в якій він описує церемонію новорічного привітання при дворі Імператора Китаю. Ця історія несе політичний зміст у тому сенсі, що яскраво ілюструє боротьбу сусідніх країн за вплив у регіоні. Наприклад, коли посол Японії на дипломатичному прийомі був розміщений після посла Сілли, що на думку японців не відповідало реальному стану справ (Сілла визнавала себе васалом Японії), це викликало заперечення першого. Як наслідок, розміщення було виправлене, що безумовно заслуговувало на згадування та пропагування в офіційній історії Японії як свідчення вдалого відстоювання національних інтересів та з метою фіксації цього прикладу в історичній пам'яті народу.

«Шьоку Ніхонгі» містить багатий ілюстративний матеріал з національного фольклору, що у викладенні авторів постає пов'язаним з державним та політичним життям. Наприклад, згадується про святкування свята врожаю, за організацію та проведення якого був відповідальний окремий департамент у справах сінто. Релігійна сфера тогочасного японського суспільства була безпосередньо пов'язана з політичною та включала культурну складову для управління суспільними процесами. В «Шьоку Ніхонгі» зафіксовано традицію зміни назви епохи разом зі зміною правління, що також використовувалося як інструмент літочислення. Водночас, це створює певні складнощі для дослідників, оскільки насправді важко вести мову про реальні роки правління тому, що автори фіксували кожне нове правління починаючи з січня місяця. Крім того, відбувалась зміна назв епох з огляду на сприятливі чи невтішні знаки, що було предметом дослідження окремого департаменту, а це також не додавало прозорості у літочисленні.

«Шьоку Ніхонгі» наводить не лише фактичний матеріал про правління Імператорів, а й надає оцінку кожному з них шляхом більш або менш детального описання їх політики, управлінських рішень та пов'язаних з цим подій. «Шьоку Ніхонгі» як політичний текст зазнали численних модифікацій та коригувань впродовж японської історії, що свідчить про їхню важливість, функціональність та включеність у реальний політичний процес. Багатий фактичний матеріал, біографії історичних постатей, свідчення про міжнародні відносини, моральні настанови, розвиток культурних процесів та релігійне життя – все це робить «Шьоку Ніхонгі» безцінним джерелом з історії політичної сфери в Японії у VII–VIII ст.

Список використаних джерел

1. Sakamoto Taro. The Six National Histories of Japan / Taro Sakamoto; translated by John S. Brownlee. – Tokyo: UBC Press, 1991. – 232 p.
2. Политическая культура древней Японии / под ред. А. Н. Мещерякова. – М.: Российск. гос. гуманит. ун-т., 2005. – 367 с.
3. Осадча Ю. Канон і апокрифи історичної прози в Японії // Ю. Осадча // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ: ВПЦ «Київський університет», 1997. – Вип.1 (20). – 2014. – С.56–64.
4. Рубель В. А. Японська цивілізація: традиційне суспільство і державність / В. А. Рубель. – К.: «Аквілон-Прес», 1997. – 256 с.
5. Japan. Its history and culture / Third edition; W. Scott Morton. – New York: McGraw-Hill, Inc., 1994. – 311 p.
6. Родин С. А. Отношения между личностью и государством в Древней Японии (по материалам жизнеописаний исторической хроники «Секунихонги») // Вопросы философии: научно-теоретический журнал / Рос.акад. наук. – Москва, 2014. – №2. – С.63–73.

7. Sources of Japanese tradition. Volume 1 / compiled by Ryusaku Tsunoda, Wm. Theodore de Bary, Donald Keene, – New York: Columbia University Press, 1964. – 506 p.

References

1. Sakamoto Taro. The Six National Histories of Japan / Taro Sakamoto; translated by John S. Brownlee. – Tokyo: UBC Press, 1991. – 232 p.
2. Politicheskaja kul'tura drevnej Japonii / pod red. A. N. Meshherjakova. – M.: Rossijsk. gos. gumanit. un-t., 2005. – 367 s.
3. Osadcha Ju. Kanon i apokryfy istorichnoi' prozy v Japonii' / Ju. Osadcha // Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Shidni movy ta literatury / Kyi'vs'kyj nacional'nyj universytet imeni Tarasa Shevchenka. – Kyi'v: VPC «Kyiv's'kyj universytet», 1997. – Vyp.1 (20). – 2014. – S.56–64.
4. Rubel' V. A. Japons'ka cyvilizacija: tradycijne suspil'stvo i derzhavnist' / V. A. Rubel'. – K.: «Akvilon-Preś», 1997. – 256 s.
5. Japan. Its history and culture / Third edition; W. Scott Morton. – New York: McGraw-Hill, Inc., 1994. – 311 p.
6. Rodin S. A. Otnoshenija mezhdju lichnost'ju i gosudarstvom v Drevnej Japonii (po materialam zhizneopisanij istoricheskoj hroniki «Seku nihongi») // Voprosy filosofii: nauchno-teoreticheskij zhurnal / Ros. akad. nauk. – Moskva, 2014. – №2. – S.63–73.
7. Sources of Japanese tradition. Volume 1 / compiled by Ryusaku Tsunoda, Wm. Theodore de Bary, Donald Keene, – New York: Columbia University Press, 1964. – 506 p.

Mostipan O. M., Candidate of Political Sciences, Associate Professor of the Department of economics of enterprises and social technologies, State University of Telecommunications (Ukraine, Kyiv), mostipan-alex@ukr.net

«Shoku Nihongi» as a political treatise on the history of Japan in the VII century

The political aspects of creating a state historical chronicle that reveals the peculiarities of social processes and cultural life in Japan at the end of VII–VIII centuries are analyzed.

The significance of «Shoku Nihongi» work as an instrument of struggle for power in the environment of the ruling elite at the initial stage of the formation of feudal relations in Japan was determined.

The role of «Shoku Nihongi» as a political text involved in the process of creating a positive image of the state in foreign policy and relations with China was explored.

The political functions of «Shoku Nihongi» are singled out as a chronicle within the framework of the formation of national historical discourse in the VIII century.

Keywords: Japan, «Shoku Nihongi», state history, Emperors of Japan, political management.

* * *

УДК 94(430+436)«1938»

Ткачук Т. А.,
магістр історії, Київський національний
університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
tarastkachuk1995@gmail.com

«Аншлюс» Австрії та позиція країн Заходу

Стаття присвячена одній з ключових проблем у міжнародних відносинах напередодні Другої світової війни – анексії Німеччиною Австрії. Зокрема звертається увага на обставини, які склалися у Європі у 1937 р. і які посприяли окупації нацистським режимом А. Гітлера сусідньої держави. Обстоюється думка, що анексія спричинила, насамперед, пасивна позиція демократичних країн Заходу, передусім Великої Британії та Франції, і неспроможність Ліги Націй запобігти втраті Австрії незалежності.

Крім того, автор наголошує, що успішно реалізований Німеччиною «аншлюс» поклав початок перегляду кордонів, встановлених Версальською системою договорів, до чого з калейдоскопічною швидкістю почали долучатися інші держави, а, отже, що подію можна вважати значним кроком до загострення міжнародних відносин і, як результат, – до Другої світової війни. У зв'язку з цим звернуто увагу на деяку подібну сучасну геополітичну ситуацію (анексія Криму Росією) і на необхідність уникнення урядами Великої Британії, Франції та США минулих помилок та прорахунків.

Ключові слова: Друга світова війна, «аншлюс» Австрії, анексія, політика умиротворення, референдум.

Уже понад 70 років минуло від закінчення наймасштабнішої і найтрагічнішої за всю історію людства Другої світової війни. Нині історики все більше звертають увагу на події 1938–1939 років у зв'язку з дещо подібною ситуацією навколо нового агресора – Російської Федерації. Так актуальним питанням є те, чи можна провести аналогії між анексією Австрії 1938 р. та анексією Криму 2014 р., і чи проводять західні держави у сучасних геополітичних умовах таку ж політику умиротворення агресора, яка 80 років тому стала однією з причин розв'язання Німеччиною війни. «Аншлюс» (з нім. – «возз'єднання») Австрії став яскравим виявом цієї політики, адже нацистський режим, як і у 2014 р. Росія, домогся безкровним шляхом перегляду післявоєнних кордонів, гарантія недоторканності яких була закріплена у міжнародних договорах.

Проблема, яка розглядається у статті, уже давно не є новою у світовій історіографії. Так серед відомих робіт зарубіжних дослідників, де проаналізовано обставини анексії Австрії, необхідно звернути увагу на монографію американського історика Ч. Тензілла «Задній хід до війни», у якій автор критично оцінює позиції Великої Британії, Франції і Сполучених Штатів Америки щодо агресивних дій Німеччини і доводить можливість США за бажання обійти Закон про нейтралітет, який був підґрунтям ізоляціоністського курсу Вашингтона [6]. Важливі свідчення щодо підготовки німецьким канцлером «аншлюсу» містяться і працях американських дослідників Г. Вейнберга («Зовнішня політика Гітлера 1933–1939») [11] та У. Ширера («Злет і падіння Третього Рейху») [5]. Остання робота визнана фахівцями кращою історичною працею з передвоєнних міжнародних відносин у Європі.

Серед відомих праць радянських істориків варта уваги «Історія дипломатії» під редакцією академіка В. Потьомкіна, третій том якої (виданий 1945 р.) присвячений міжнародним відносинам 1920–1930-х років та її друге видання під редакцією міністра закордонних справ СРСР А. Громика [15; 16]. Так, незважаючи на надмірну ідеалізацію ролі СРСР як єдиного «справжнього» фактору миру у передвоєнній Європі, у роботах широко використано документальний матеріал, присвячений обставинам «аншлюсу», розкрито залежність позиції Франції від уряду Великої Британії, проаналізовано реакцію західної преси на агресивні дії Німеччини. Необхідно звернути увагу і на багатотомник «Всесвітня історія у 24 томах», виданий колективом білоруських істориків, у якому анексія Австрії вважається однією з основних причин Другої світової війни і навіть включена разом з періодом 1939–1941 рр. до одного розділу [12].

Сучасних вітчизняних досліджень, присвячених «аншлюсу», є небагато: можна відзначити навчальний посібник викладачів кафедри політичної історії КНЕУ під керівництвом В. Салабая та посібник з історії міжнародних відносин під редакцією Я. Турчина, у яких подано комплексний аналіз подій 1938 р. та проаналізовано причини і наслідки анексії Німеччиною Австрії [18; 19]. Однак нині у зв'язку з новими геополітичними обставинами, які склалися внаслідок агресії Російської Федерації, можна дещо по-іншому поглянути на міжнародні відносини напередодні Другої світової війни, що потребує нових оцінок даної проблеми.

Мета статті – комплексно дослідити фактори, що зумовили анексію Німеччиною Австрії, та позицію урядів Великої Британії, Франції і США щодо першого після Першої світової війни перегляду кордонів у Європі.

План «аншлюсу» німецький канцлер А. Гітлер затвердив у листопаді 1937 р. під час наради з рейхсміністром авіації Г. Герінгом, тогочасним міністром закордонних справ К. Нейратом та представниками генералітету. Він отримав кодову назву «Отто» (Otto) на честь останнього представника династії Габсбургів, який жив тоді у Бельгії. Логічним обґрунтуванням майбутньої агресії стала нібито необхідність повернення всіх етнічних німців до складу Рейху, більшість з яких проживали саме в Австрії та Чехословаччині (план ведення військової операції проти останньої також був розроблений на нараді у листопаді 1937 р.) [14, с. 181].

Однак це означало відверте порушення повоєнних Версальського та Сен-Жерменського договорів 1919 р., у статтях 80 і 88 яких відповідно заборонялося включення Австрії до складу Німеччини і гарантіями якого виступали колишні держави Антанти – Велика Британія, Франція та їхній союзник США і, передусім, Ліга Націй – організація, створена для уникнення у майбутньому нової світової війни [10, с. 38; 17]. У зв'язку з цим не можна не погодитися, що для реалізації плану «аншлюсу» існували перешкоди. Однак чи були вони серйозними? Розглянемо деякі з них:

1) Опозиція генералітету Німеччини щодо рішення А. Гітлера.

Так всі учасники вищезгаданої наради, передусім генерал В. Бломберг і К. Нейрат, були переконані щодо негайної і жорсткої реакції Лондона і Парижа у разі порушення недоторканності післявоєнних кордонів. Тому А. Гітлер 4 лютого 1938 р. звільнив В. Бломберга з посади голови військового міністерства, а К. Нейрата – з посади міністра закордонних справ, призначивши на його місце І. Ріббентропа, який прихильно поставився до агресивних планів фюрера. Замість військового міністерства, у свою чергу, було створено верховне командування вермахту (ОКВ) під безпосереднім керівництвом німецького канцлера [8].

2) Можлива реакція країн Заходу та Ліги Націй.

Уряди Великої Британії і Франції уже неодноразово демонстрували А. Гітлеру свою бездіяльність, передусім, під час окупації Німеччиною Рейнської демілітаризованої зони у 1936 р. Більше того, 28 травня 1937 р. у Лондоні було сформовано новий уряд, який очолив консерватор Невіл Чемберлен, а міністром закордонних справ згодом став лорд Едуард Вуд Галіфакс. Для того, щоб зрозуміти стратегію політики нового британського прем'єра щодо Третього Рейху, звернемося до його власних слів: «Німеччина – це скажений бик. Справа полягає не в тому, щоб посадити його в клітку, – це неможливо, а в тому, щоб направити його в інший бік» [13, с. 248]. Е. Галіфакс під час переговорів з А. Гітлером і Г. Герінгом у Берліні у листопаді 1937 р. переконався у нібито відсутності агресивних намірів нацистів у найближчі роки. За словами американського історика Чарльза Тензілла, британський міністр закордонних справ говорив Н. Чемберлену, що А. Гітлер «не має наміру діяти в найближчому майбутньому частково через невідповідність таких дій, частково через внутрішньонімецькі проб-

леми...», додавши, що німці мали намір досягти своїх цілей лише мирним шляхом» [6, р. 365–366].

Щодо Франції, то після окупацією Німеччиною Рейнської зони вона все більше демонструвала свою залежність від позиції Лондона. США, натомість, ще з початку 1920-х років дотримувалися ізоляціоністського курсу (невтручання у справи Європи), закріпленого у 1935 р. Законом про нейтралітет. Як наслідок, така ситуація робила Лігу Націй недієздатною: вона не могла прийняти радикальних рішень, які б зупинили режим А. Гітлера ще на етапі підготовки агресії. Таким чином, вирішальною на початок 1938 р. була лише позиція уряду Н. Чемберлена, який, як уже зазначалося, відверто не бажав вступати у війну з Німеччиною.

3) Позиція Італії, яка після розпаду Австро-Угорщини у 1918 р. вважала Австрію сферою свого впливу.

Вождь італійських фашистів Б. Муссоліні довгий час проводив самостійну політику, граючи роль «арбітра» між нацистським режимом і демократичними країнами Заходу. Однак А. Гітлеру таки вдалося схилити Італію на свій бік, приєднавши її до Антикомінтернівського пакту. Це трапилося якраз у листопаді 1937 р., а під час розмови з І. Ріббентропом Б. Муссоліні заявив: «Нехай події в Австрії розвиваються по-своєму» [5, р. 326].

Окрім вже названих, існувала ще одна перешкода – німецько-австрійська угода 1936 р., згідно з якою Берлін визнавав повний суверенітет Австрії, а обидві держави зобов'язувались не втручатись у внутрішні справи один одного [6, р. 371]. Однак, домігшись на початку 1938 р. сприятливих внутрішньо- і зовнішньополітичних умов, А. Гітлеру вже не були важливі будь-які попередні домовленості з австрійським канцлером К. Шушнігом.

Так наприкінці 1937 р. австрійські нацисти, профінансовані з Берліна, посилили кампанію терору в державі. Майже кожен день вибухали бомби, у гірських районах численні і часто агресивні нацистські демонстрації послаблювали становище уряду, були розкриті змови, що ставили за мету повалення канцлера К. Шушніга. Нарешті, 25 січня 1938 року австрійська поліція провела обшук у штаб-квартирі так званого «Комітету семи», який офіційно займався виробленням умов перемир'я між нацистами і австрійським урядом, а насправді був центром нацистського підпілля. Там були знайдені документи, підписані Рудольфом Гессом, заступником фюрера, з яких стало зрозуміло, що австрійські нацисти навесні готувалися підняти повстання, а якщо К. Шушніг спробував би його придушити, вермахт увійшов би на територію Австрії для уникнення проливання «німецької крові» [11, р. 506].

Цей обшук став офіційним приводом для початку втілення плану з «аншлюсу» Австрії. Німецький посол у Відні Ф. Папен надіслав К. Шушнігу запрошення А. Гітлера прибути до нього у гірську резиденцію Бертесгаден [4, р. 48]. Незважаючи на вищезгадані події, канцлер дав згоду і 12 лютого 1938 р. прибув до фюрера. Він, однак, був прийнятий без жодних знаків пошани. А. Гітлер поведився навмисно брутально, докоряв К. Шушнігові, що той не вийшов із Ліги Націй, як це зробила Німеччина у 1933 р., укріплював з агресивними цілями австрійсько-німецький кордон тощо. Щодо можливої реакції країн Заходу А. Гітлер зазначив: «І не думайте, що хтось зможе перешкодити

мені. Італія? У мене повне взаєморозуміння з Муссоліні ... Англія? Вона і пальцем не поворухне заради Австрії ... Франція? Франція могла б зупинити Німеччину у Рейнській області, і тоді їй довелося б відступити. А тепер пізно» [9].

За спогадами очевидців, А. Гітлер кілька разів виголошував фразу «Я вас розчавлю», а К. Шушніг відповідав по-військовому: «Так точно» [1]. Після цього Ф. Папен та І. Ріббентроп пред'явили ультиматум: легалізація діяльності австрійських нацистів (партія була розпущена у 1937 р. після виявлення в її Віденській штаб-квартирі документів про підготовку державного перевороту); встановлення німецького контролю над зовнішньою політикою Австрії; призначення адвоката і лідера нацистів А. Зейс-Інкварта міністром внутрішніх справ і безпеки [1]. Як наслідок, К. Шушніг змушений був поставити підпис на документі і виїхав до Відня.

Під тиском Берліна ультиматум австрійський канцлер виконав. Через кілька днів австрійське посольство у Лондоні сповістило Н. Чемберлена про деталі зустрічі у Бертесгадені та надало копію вимог Німеччини, однак виступ британського прем'єр-міністра у палаті громад 2 березня виявився дуже несподіваним для Відня. Він зазначив: «...Те, що сталося (у Берхтесгадені), було лише зустріччю двох державних діячів, які домовилися про певні заходи, спрямовані на поліпшення відносин між їхніми країнами... Навряд чи можна стверджувати, що лише тому, що двоє політиків домовилися про зміни в одній з держав, – зміни, що проводяться в інтересах поліпшення відносин між ними, – ця країна позбулася своєї незалежності» [5, р. 341]. Це підтверджувало слова А. Гітлера про позицію Заходу щодо подій в Австрії.

К. Шушніг, однак, все ще сподівався на підтримку за кордоном і тому призначив на 13 березня плебісцит з питання: чи хоче народ зберегти «вільну, незалежну, християнську та єдину Австрію». Як наслідок, вранці 11 березня австрійського канцлера повідомили про закриття кордону з Німеччиною і припинення руху поїздів у північному напрямку, а також про концентрацію сил вермахту на кордоні [5, р. 337]. Через декілька годин Берлін направив канцлеру дві безпрецедентних в дипломатичній практиці вимоги: скасувати плебісцит, піти у відставку, а на своє місце призначити А. Зейс-Інкварта [9]. К. Шушніг прийняв вимоги Німеччини, однак президент Австрії Вільгельм Міклас до останнього не мав наміру здавати власну державу А. Гітлеру. Крапку у його спротиві поставили з одного боку прощальний виступ К. Шушніга, де він заявив про виконання всіх умов Третього рейху, а з іншого – нота Н. Чемберлена, у якій британський прем'єр зазначив про дипломатичний протест Лондона «у найрізкішій формі» [4, р. 52]. Після цього В. Міклас сказав таку фразу: «Мене зрадили як удома, так і за кордоном» [9].

У ніч на 12 березня 1938 р. до Австрії увійшли німецькі війська. А. Зейс-Інкварт «попрацював» канцлером одну добу, бо уже 13 березня фюрер підписав закон, за яким Австрія ставала «провінцією Третього рейху» [15, с. 718].

Фарс «великого возз'єднання німецьких народів» завершився візитом А. Гітлера до Відня і його промовою, в якій він присвоїв колишній Австрійській республіці нове ім'я – «Остмарк» (нім. Ostmark). 10 квітня гітлерівці влаштували велике театралізоване дійство, провівши

одночасно в Німеччині і в її «австрійській провінції» плебісцит з «аншлюсу», що фактично відбувся. Процес «вільного волевиявлення» проходив під контролем уповноважених осіб та без кабінетів для голосування. У результаті за об'єднання у Німеччині проголосувало 99,08%, а в Австрії – 99,75% населення [13, с. 250]. З цього приводу у черговому номері британської газети «Manchester Guardian» зазначалося: «Через містичну сутність союзу (Німеччини та Австрії) відповідь «ні» означала еретичного характеру зраду. Плебісцит був ортодоксальним текстом, можливістю покаятися в своїх гріхах, а для решти світу – розкриттям агресивного характеру гітлерівської держави» [3].

Щодо реакції країн Заходу на «аншлюс», то Н. Чемберлен свою позицію не змінив. Під час свого виступу у палаті громад 14 березня прем'єр заявив: «Очевидно, що ніхто не зміг би запобігти того, що сталося в Австрії, хіба що наша країна (Британія – прим.) разом з іншими була б готова застосувати силу» [2, р. 127–128]. Однак силу, про яку говорив Н. Чемберлен, так щодо Німеччини ніхто і не застосував. Прем'єр-міністр Франції К. Шотан був готовий до рішучіших дій, навіть 11 березня, у день відставки К. Шушніга, він скликав термінове засідання уряду, під час якого вирішив увійти у контакт з міністром закордонних справ Італії Г. Чіано для здійснення спільного з Лондоном демаршу. Все ж, цього не трапилося через вже згадану позицію Н. Чемберлена, на думку якого Париж змушений був зважати, а сам Г. Чіано так прокоментував цю пропозицію: «Завдяки своїй політиці Британія та Франція назавжди втратили Австрію» [7, р. 87].

Таку ж бездіяльність щодо знищення Третім рейхом незалежної держави у Європі показала і Ліга Націй під час свого засідання 17 березня 1938 р. Цікаво, що за введення радикальних економічних санкцій проти режиму А. Гітлера виступив представник СРСР, нарком закордонних справ М. Литвінов. Радянський Союз на той час не мав значного впливу у Лізі, а демократичні країни Заходу дуже часто розглядали його як джерело потенційної комуністичної загрози. Однак під час свого виступу М. Литвінов промовив слова, які згодом увійшли в історію: «Завтра може бути вже пізно...». Пізніше, у вересні 1938 р. нарком сказав ще одну фразу: «Зникнення європейської держави пройшло непоміченим для Ліги Націй» [13, с. 250]. На наш погляд, ці слова характеризують всі дії вищезгаданої організації щодо збереження миру у міжвоєнний період.

Якими ж були наслідки німецької агресії щодо Австрії? По-перше, після «аншлюсу» вже важко було говорити про існування повоєнної міжнародної системи: у Версальському договорі збереглося лише кілька «вибіркових» статей, ще не порушених нацистською Німеччиною. По-друге, німецький нацизм домігся ще більшої переваги сил на свою користь. Приєднання Австрії означало збільшення території Третього рейху на 17%, населення – на 10%, посилення вермахту, до якого влилися 9 «додаткових» дивізій [16, с. 619]. Значно покращилося також військово-стратегічне становище Німеччини, яка отримала зручний вихід до держав Південно-Східної Європи, оточила з трьох сторін Чехословаччину і могла легко обійти її головну оборонну лінію в Судетах. По-третє, анексія Австрії засвідчила помилковість позиції Н. Чемберлена щодо

«умиротворення» Німеччини. Однак небажання британського прем'єра у подальшому змінювати свої погляди щодо режиму А. Гітлера зумовило згодом ще більш негативні наслідки, як Мюнхенська угода та окупація вермахтом Чехословаччини. І, по-четверте, розпочалося поступове погіршення американсько-німецьких відносин (як свідчить історик Ч. Тензілл, в окремих містах Сполучених Штатів портрет А. Гітлера за «аншлюс» наносили на туалетний папір [6, р. 388]). Це почало нахитовувати президента Ф. Рузвельта на думку про необхідність перегляду Закону про нейтралітет та відновлення активного втручання у європейські справи.

Виникає питання, чи можна стверджувати, що анексія Австрії Німеччиною є однією з важливих причин початку Другої світової війни? На нашу думку, так, адже «аншлюс» дав старт перегляду існуючих кордонів європейських держав, закріплених Версальською системою договорів, до чого з калейдоскопічною швидкістю почали долучатися і інші країни, такі як Польща, Угорщина, СРСР. І, безперечно, саме успішна анексія Австрії дала змогу А. Гітлеру реалізувати ще більш масштабні агресивні плани – окупацію Чехословаччини, Клайпедської області Литви і військову операцію проти Польщі (напад на останню і вважається початком війни).

Нині у Європі спостерігається дещо схожа геополітична ситуація, коли тепер уже анексія Криму похитнула стабільність кордонів, встановлених міжнародними договорами після завершення Другої світової війни. Так поряд з агресією Росії спостерігається погіршення українсько-польських, українсько-угорських та українсько-румунських відносин, піднімаються давно забуті територіальні проблеми. У зв'язку з цим сучасним урядам західних держав необхідно пам'ятати про негативний досвід політики умиротворення Німеччини і уникати помилок, які були допущені країнами-гарантами миру у Європі у 1938–1939 роках.

Список використаних джерел

1. Annexation of Austria [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ww2db.com/battle_spec.php?battle_id=86 – Назва з екрану. – Дата звернення: 13.04.2018.
2. Churchill W. The Second World War. Vol. I: The Gathering Storm. – London: Guild Publishing, 1985. – 336 p.
3. Manchester Guardian, 12 Apr. 1938 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://theguardian.newspapers.com/search/#ymd=1938-04-12&query=&offset=10&oquery=12+Apr+1938>. – Дата звернення: 15.05.2018.
4. Shirer W. Berlin Diary. The Journal of a Foreign Correspondent, 1934–1941. – New York: Alfred A. Knopf Publishing, 1942. – 362 p.
5. Shirer W. The Rise and Fall of the Third Reich. – New York: Simon & Schuster, 1990. – 1249 p.
6. Tansill Ch. Back Door to War. The Roosevelt Foreign Policy, 1933–1941. – Westport: Greenwood Press, 1952. – 690 p.
7. The Ciano Diaries. 1939–1943 // Ed. By Hugh Gibbon. – New York: Simon Publications, 2001. – 624 p.
8. The Triumph of Hitler: Hitler Becomes Army Commander [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.historyplace.com/worldwar2/triumph/tr-army.htm> – Назва з екрану. – Дата звернення: 14.05.2018.
9. The Triumph of Hitler: Nazis Take Austria [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.historyplace.com/worldwar2/triumph/tr-austria.htm> – Назва з екрану. – Дата звернення: 14.05.2018.
10. Treaty of Peace with Austria [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1920/3.html> – Назва з екрану. – Дата звернення: 14.07.2018.

11. Weinberg G. L. *Hitler's Foreign Policy 1933–1939: The Road to World War II*. – New York: Enigma Books, 2010. – 866 p.

12. Всемирная история в 24 т. Т.23. Вторая мировая война / А. Н. Бадак, И. Е. Войнич, Н. М. Волчек и др. – Минск: Современный литератор, 1999. – 592 с.

13. Горохов В. Н. История международных отношений. 1918–1939 гг.: Курс лекций. – Москва: Издательство Московского университета, 2004. – 266 с.

14. Дюрюэль Ж. История дипломатии від 1919 року до наших днів / Пер. з фр. С. Марічева, Л. Погореловой, В. Чайковського. – Київ: Основи, 1999. – 903 с.

15. История дипломатии. Т.3. – Москва: Издательство политической литературы, 1965. – 832 с.

16. История дипломатии. Т.3. Дипломатия в период подготовки Второй мировой войны (1919–1939 гг.). – Москва: Государственное издательство политической литературы, 1945. – 882 с.

17. Итоги империалистической войны. Версаль. Серия мирных договоров / Под ред. Ю. В. Ключникова, А. Сабанина / Пер. с фр. – Москва: Литиздат НКВД, 1925. – 198 с.

18. Історія міжнародних відносин і зовнішньої політики ХХ – початок ХХІ ст.: Навчальний посібник / В. Ф. Салабай, І. Д. Дудко, М. В. Борисенко, М. П. Чуб. – Київ: КНЕУ, 2006. – 368 с.

19. Історія міжнародних відносин: Навчальний посібник / Я. Б. Турчин, Р. Б. Демчишак, Л. С. Матлай. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. – 140 с.

References

1. Annexation of Austria [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://ww2db.com/battle_spec.php?battle_id=86 – Nazva z ekranu. – Data zvernennja: 13.04.2018.

2. Churchill W. *The Second World War. Vol.I: The Gathering Storm*. – London: Guild Publishing, 1985. – 336 p.

3. Manchester Guardian, 12 Apr. 1938 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://theguardian.newspapers.com/search/#ymd=1938-04-12&query=&offset=10&query=12+April+1938>. – Data zvernennja: 15.05.2018.

4. Shirer W. *Berlin Diary. The Journal of a Foreign Correspondent, 1934–1941*. – New York: Alfred A. Knopf Publishing, 1942. – 362 p.

5. Shirer W. *The Rise and Fall of the Third Reich*. – New York: Simon & Schuster, 1990. – 1249 p.

6. Tansill Ch. *Back Door to War. The Roosevelt Foreign Policy, 1933–1941*. – Westport: Greenwood Press, 1952. – 690 p.

7. *The Ciano Diaries. 1939–1943* // Ed. By Hugh Gibbon. – New York: Simon Publications, 2001. – 624 p.

8. *The Triumph of Hitler: Hitler Becomes Army Commander* [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.historyplace.com/worldwar2/triumph/tr-army.htm> – Nazva z ekranu. – Data zvernennja: 14.05.2018.

9. *The Triumph of Hitler: Nazis Take Austria* [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.historyplace.com/worldwar2/triumph/tr-austria.htm> – Nazva z ekranu. – Data zvernennja: 14.05.2018.

10. *Treaty of Peace with Austria* [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1920/3.html> – Nazva z ekranu. – Data zvernennja: 14.07.2018.

11. Weinberg G. L. *Hitler's Foreign Policy 1933–1939: The Road to World War II*. – New York: Enigma Books, 2010. – 866 p.

12. *Vsemirnaja istorija v 24 t. T.23. Vtoraja mirovaja vojna / A. N. Badak, I. E. Vojnich, N. M. Volchek i dr.* – Minsk: Sovremennij literator, 1999. – 592 s.

13. *Gorohov V. N. Istorija mezhdunarodnyh otnoshenij. 1918–1939 gg.: Kurs lekcij.* – Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 2004. – 266 s.

14. *Djurozel' Zh. Istorija dyplomatii' vid 1919 roku do nashyh dnev / Per. z fr. Je. Maricheva, L. Pogorjelovoi', V. Chajkovs'kogo.* – Kyi'v: Osnovy, 1999. – 903 s.

15. *Istorija dyplomatii. T.3.* – Moskva: Izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1965. – 832 s.

16. *Istorija dyplomatii. T.3. Dyplomatija v period podgotovki Vtoroj mirovoj vojny (1919–1939 gg.).* – Moskva: Gosudarstvennoe izdatel'stvo politicheskoy literatury, 1945. – 882 s.

17. *Itoji imperialisticheskoy vojny. Versal'. Serija mirnyh dogovorov / Pod red. Ju. V. Kljuchnikova, A. Sabanina / Per. s fr.* – Moskva: Litizdat NKID, 1925. – 198 s.

18. *Istorija mizhnarodnyh vidnosyn i zovnishn'oi' polityky XX – pochatok XXI st.: Navchal'nyj posibnyk / V. F. Salabaj, I. D. Dudko, M. V. Borysenko, M. P. Chub.* – Kyi'v: KNEU, 2006. – 368 s.

19. *Istorija mizhnarodnyh vidnosyn: Navchal'nyj posibnyk / Ja. B. Turchyn, R. B. Demchysyak, L. S. Matlaj.* – L'viv: Vydavnytstvo L'vivs'koi' politehniky, 2016. – 140 s.

Tkachuk T. A., master of history, Taras Shevchenko

National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv),

tarastkachuk1995@gmail.com

Austrian «Anschluss» and the position of the West

The article is devoted to one of the key problems in international relations on the eve of the World War II – the annexation of Austria by Germany. In particular, attention is drawn to the circumstances that have developed in Europe in 1937 and contributed to the occupation of a neighboring state by A. Hitler's Nazi regime. It is argued that the annexation was caused, first of all, by the passive attitude of democratic Western countries, especially Great Britain and France, and the failure of the League of Nations to prevent the loss of Austrian independence.

In addition, the author emphasizes that the successful implementation of «Anschluss» by Germany led to revision of boundaries established by the Treaty of Versailles, what other states have joined with the kaleidoscopic speed, and therefore this event can be considered as a significant step towards the exacerbation of international relations and, as the result – to the World War II. In this regard, attention has drawn to a somewhat similar present-day geopolitical situation (the Crimean annexation by Russia) and the need to avoid by the governments of the United Kingdom, France and the United States their past mistakes and miscalculations.

Keywords: *Second World War, Austrian «Anschluss», annexation, appeasement policy, referendum.*

* * *

УДК 32:008(4УКР)

Подобед П. К.,

начальник відділу, Український інститут національної пам'яті (Україна, Київ),
pavlo.podobed@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ НА ТЕРИТОРІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНОЇ АР КРИМ

Розглянуто діяльність Української православної церкви на території тимчасово окупованої АР Крим. Проаналізовано зміни політичних настроїв УПЦ протягом 2014–2018 рр. Показана трансформація редакційної політики церковних ЗМІ Криму в період анексії півострова російськими військами.

Ключові слова: *релігія, Українська православна церква, українське православ'я, Збройні сили РФ, релігійні організації, АР Крим.*

Анексія Російською Федерацією території АР Крим спричинила докорінні зміни у релігійно–церковному житті півострова. Починаючи з 2014 р. окупаційна влада почала активно втручатися у життя релігійних організацій Криму і переслідувати представників нелояльних конфесій та релігійних груп, – насамперед мусульман та вірних Української православної церкви Київського Патріархату (УПЦ КП).

Російська влада поставила вимогу обов'язкової перереєстрації до 1 січня 2016 р. релігійних організацій, що діють на території Криму. За даними Управління Верховного комісара Організації об'єднаних націй з прав людини, з–поміж більш як 1300 релігійних громад, що були зареєстровані згідно законодавства України, лише 365 були перереєстровані [1, с. 11]. У повному обсязі перереєстрацію пройшли громади Української православної церкви (УПЦ). Однак УПЦ КП відмовилась від проходження цієї процедури, оскільки вважала її «підкоренням російському окупаційному режимові». Вже у січні 2016 р. вона була позбавлена